

MUZEOLOGIJA KAO ZNANSTVENA DISCIPLINA I NJEZINA PRIMJENA U SVAKODNEVNOM MUZEJSKOM RADU*

Friedrich Waidacher**

Sažetak:

Muzeologija predstavlja i predmet teorije i opsežnu metodologiju za praktičnu primjenu. Ukazuje se na to da je muzej kao suvremena ustanova poseban i uvelike se razlikuje od drugih ustanova - arhiva, biblioteka i baza podataka - koje se također bave baštinom. Nakon kratkog opisa obilježja muzeologije i njezina mjesta unutar sustava znanosti iznosi se strukturirani okvir koji pomaže pri analizi i razumijevanju njezine složene i uvelike međuovisne prirode. Naglašava se potreba istraživanja i obrazovanja u muzeologiji na akademskoj razini, i naposljetku, iznosi se nekoliko primjera njezine primjene u svakodnevnoj praksi.

Osnove

Muzeologija je teoretsko objašnjenje i praktično ostvarenje specifičnog spoznajnog i prosudbenog odnosa čovječanstva prema svojoj zbilji, proveden s pomoću filozofskog alata.¹ Taj se odnos naziva muzealnost,² i konkretno je izražen putem predmeta koji su odabrani, sačuvani, istraženi i predloženi kao svjedočanstvo određene društvene stvarnosti u službi ovoga društva.

Taj je odnos predmet muzeološke spoznaje. To znači da čovjek odabranim predmetima pridaje takvo značenje da ih želi zauvijek očuvati i prenijeti svojim suvremenici i budućim naraštajima. Muzeologija je opsežna teorijska disciplina koja također obuhvaća savjete za praktično rješavanje problema u svim zamislivim vrstama muzeja i bilo kojoj zamislivoj situaciji. U osnovi je usredotočena na predmet percepcije i problem, i ne smije se miješati s "museum studies". Oni čine tek dio spektra muzeologije, ne bave se teorijom i, kao što to njihovo ime kaže, potpuno su usmjereni na ustanovu. Na njezinu štetu, i na štetu muzeja i njihovih korisnika, to jest društva, muzeologiju muzealci često miješaju s "muzejskim studijima".

Oni čine tek dio spektra muzeologije, ne bave se teorijom i, kao što to njihovo ime kaže, potpuno su usmjereni na ustanovu. Na njezinu štetu, i na štetu muzeja i njihovih korisnika, to jest društva, muzeologiju muzealci često miješaju s "muzejskim studijima".

Takva pogreška ne stvara ništa manje doli zbrku jednaku brkanju teologije i kanonskog prava, pedagogije i ustroja školstva, ili pak medicine i upravljanja bolnicom. Takva vrsta *ratio pigna*, pogrešnog razmišljanja, često dovodi do zabluda koje u najboljem slučaju rezultiraju neprijateljskim stavom prema posjetiteljima i, u najgorem slučaju, pogrešnim odlukama u odabiru, čuvanju i prikupljanju dokumentacije. Posljedica je toga da su predmeti koje je trebalo prikupljati, očuvati i dokumentirati bili zanemareni, pa je tako dio našega kulturnog naslijeđa propao.

Zadaci muzeologije

Dakle, što je najvažniji zadatak muzeologije, čemu ona služi? I koje je prvo i najvažnije područje njezine primjene? Naravno da postoje brojni načini razumijevanja muzeologije, i brojna su područja gdje će nam omogućiti dublji uvid, dati dobar savjet i ponuditi metodološke alate: od odabira predmeta kroz njihovo bilježenje i dokumentiranje, konzerviranje i čuvanje, do izložbenog postava i planiranja za budućnost. Međutim, ta područja primjene nisu sama sebi svrhom, jednako kao što muzej sam po sebi nije sebi svrhom. To su prije svega oruđa, sredstva za postizanje cilja, koja djeluju izvana.³ Zasigurno postoji i više ciljeva zadanih muzejima, među kojima su najuobičajeniji čuvanje bogatstava, predstavljanje, istraživanje, obrazovanje i, u današnjem društvu sve više, zabava.

Čuvanje pamćenja

Niti jedan od tih ciljeva nije tako određen i jedinstven kao onaj za kojeg vjerujem da je od najveće važnosti: čuvanje pamćenja. Razumije se, arhivi, knjižnice i baze podataka također čuvaju pamćenje. To je ono što ih ujedinjuje s muzejima u njihovu osnovnom nastojanju. Ali samo muzej je taj, prema definiciji, koji čuva pamćenje sadržano u predmetima ili pridruženo predmetima. Po tome je muzej kao takav temeljno različit od svih drugih ustanova koje služe sličnoj svrsi. Muzej kao ustanova javnog pamćenja čuva povijesnu dimenziju koju je jedino u mogućnosti prenijeti kad je shvaćen i vođen kao takav. Unutar obitelji ustanova koje čuvaju pamćenje, *genus* muzej zauzima posebno mjesto. Arhivi, knjižnice i baze podataka u pravilu rade s bilješkama koje se mogu umnažati unedogled a da ne izgube svoj značaj. Njihov zadatak, u pravilu, nije očuvanje materijalnog identiteta već nepredmetnog sadržaja. Oni prikupljaju i čuvaju duhovne činjenice, podatak kao takav. Zakon je pravovaljan bez obzira na to je li otisnut na papiru ili pohranjen u elektroničkoj bazi podataka. Povijesna činjenica može se jednako pohraniti na pergamentu kao i na mikrofilmu.

Pjesma se ne mijenja, čak i ako je iz originalnog primjerka umnožena u stotine tisuća jeftinih džepnih knjiga.

Knjižnice nabavljaju mehanički kopirane nosače podataka, to su ustanove koje pohranjuju i prenose podatak ukoliko postoji u obliku objavljenog dokumenta. Arhivi su, pak, sredstva čuvanja povijesnih i političkih činjenica. Od mjerodavnih vlasti preuzimaju usmene predaje na njihovim nosačima.⁴

U usporedbi s njima, mediji koji služe muzejima kao nosačima značenja, neverbalni su, jedinstveni predmeti koji u svakom pojedinačnom slučaju posjeduju svoje ontičko⁵ obilježje. Svaki pojedinačan muzejski predmet ima svoju vlastitu životnu priču, obilježen je ne samo materijalnom, istinskom vrijednošću, već također u sebi nosi određena značenja koja su izvanjski pripisana njemu i samo njemu.

Muzejski predmet

Ta značenja određuju muzejsku vrijednost predmeta. U prvom se redu ona sastoje od uloge zbog koje su predmeti nastali ili su prikupljeni. Te se uloge mogu tijekom postojanja predmeta mijenjati, ne samo u smislu njihove osnovne realnosti već i nakon što su ušli u muzejske zbirke. Stoga se predmeti mogu promatrati u odnosu na uglavnom progresivnu širinu pogleda, i mogu im se dodjeljivati i nova značenja. Stoga su ti predmeti, nazivamo ih muzealijama, potencijalno beskrajno polivalentni. Muzej kao sredstvo holističkog čuvanja pamćenja to mora uzeti u obzir. Stoga je odgovoran za poklanjanje posebne pažnje fizičkom integritetu svojih zbirki kao i za sigurno čuvanje i istinsko čuvanje njihove dokumentacije.

Muzejski se predmeti nikad ne mogu umnažati jer njihovo značenje nije sadržano u materijalnom postojanju. Štoviše, ono je utemeljeno u dodatnoj duhovnoj dimenziji, to jest nematerijalnim asocijacijama dodijeljenim im od ljudskih bića. Stoga je svaki muzejski predmet zbog svoje specifične prirode jedinstveni artefakt. Nije semiophore jer ne nosi znakove, nego je on sam znak.⁶

To se ne odnosi samo na predmete koji su od početka postojali kao prvenstveno jedinstveno ostvarenje zahvaljujući izvanrednoj umjetničkoj ili tehničkoj kakvoći. To se odnosi i na predmete koji su proizvedeni u velikom broju, ali su stekli status jedinstvenosti kroz pojedinačnu biografiju i značaj svjedočanstva koji im je pripisan u povodu njihove muzealizacije.

Primjerci iz prirodoslovlja zauzimaju posebno mjesto u kategoriji predmeta i tvari u muzejskim zbirkama, jer se oni samo u posebnim slučajevima mogu odrediti kao jedinstveni artefakti. To se prije svega odnosi na holotipove i paratipove, one primjerke po kojima je vrsta prvi put opisana. Primjerci nedavno izumljivih ili rijetkih vrsta također su jedinstveni, budući da oni više ne

postoje u prirodi ili se ne mogu izdvojiti iz stvarne populacije jer bi se time ugrozio njihov opstanak.

Svi ostali primjerci, od kamena i minerala do okamina te biljaka i životinja, razlikuju se od muzejskih artefakata utoliko što u većini slučajeva ne nose određena supstitucijsko-simbolička značenja, nego onako kako dokazuju sebe i time svoje vrste. Zamjenjivi su samo utoliko što se mogu ponovno nabaviti iz bogatih ili gotovo neiscrpnih, samoobnavljajućih pričuva. No čim se primijene na muzeološke standarde, pokazuje se da je čak i naizgled najobičniji primjerak jedinstven po tome što je prikupljen u određeno vrijeme i na određenome mjestu od određene osobe u određenim okolnostima. Ti se uvjeti ne mogu reproducirati, i oni mogu biti doista bitni. Zato je bilježenje podataka o skupljanju barem jednako važno kao i očuvanje samih primjeraka.⁷

Svaki muzejski predmet koji je oštećen, oštećen je nepovratno i zauvijek. Svaki muzejski predmet koji je izgubljen, izgubljen je zauvijek. Nije moguća zamjena, ne postoji takva mogućnost jer je pojedincu u biti da bude jedinstven i neponovljiv.

U skladu s time od najveće je važnosti da se muzejski predmet i njegova dokumentacija sagledavaju kao jedno: čim neki predmet izgubi svoju dokumentaciju, odjednom je sveden na svoju isključivo materijalnu supstanciju i time gubi svoju sveobuhvatnu kvalitetu muzealije, jer je ostao bez svoga pamćenja.

Specifična obilježja muzeja

Muzeji nisu ni bolji ni gori od arhiva, knjižnica ili baza podataka; nisu ni manje ni više važni, ali su drukčiji i moraju slijediti vlastite zakonitosti.

U načelu se cjelokupna pismohrana ili knjižnica može učiniti virtualnom, a da time ne izgubi svoju bit, svoj intelektualni sadržaj. No muzej se ne može apstrahirati jer su zbirke autentičnih predmeta, uključujući njihovu dokumentaciju, zapravo njegova bitna sastavnica. Muzeji svoju zadaću pohrane pamćenja mogu izvršiti samo dok raspolažu svojim specifičnim medijima, naime konkretnim materijalnim predmetima koji mogu komunicirati sa svijetom samo ukoliko se zna njihovo značenje. Njihovo svojstvo svjedočanstva određuje povijesnu kvalitetu muzejskih predmeta. U tome predstavljaju kulturne vrijednosti za koje je društvu u interesu da ih očuva.

Čak ako se ovo čini sablasno većini tradicionalnih muzejskih kustosa koji su se specijalizirali u određenoj struci, i školovani su promatrati i proučavati svoje predmete kao takve: nije materijalna supstancija predmeta, njihova struktura, oblik ili boja to što ih čini vrijednima muzealizacije, nego njihovo značenje. Razumije se, to ne znači da njihova materijalna svojstva nisu bitna. Ni govora! Bez toga muzeji ne bi bili mogućí, ne bi bilo moguće očuvanje i tumačenje našega kolektivnog pamćenja.

Materijal, oblik, primarna uporaba, sekundarna uporaba, kontekst, smisao i značenje – sve to čini muzej.

Kratak sažetak muzeologije⁸

Osnove

Čak i najraniji tragovi ljudske djelatnosti dopuštaju nam pretpostavku da su i naši preci željeli sačuvati materijalne dokaze svojega svijeta i prenijeti ih u budućnost.

Zadaća muzeologije

Zadaća je muzeologije proučiti to stajalište u svim njegovim pojavnostima u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Taj specifičan odnos čovjeka prema zbilji zove se muzeologija. To znači da čovjek identificira, procjenjuje, odabire, proučava i čuva predmete iz svojega svijeta kao dokaz o određenim činjenicama i pokušava ih prenijeti drugim ljudima i budućim naraštajima.

Muzej kao organizacija

Organizacija u kojoj se muzealnost izražava danas zove se muzej. To nije ni prva ni jedina manifestacija tog stajališta, ali imalo je različite prethodnike.

Manifestacije muzealnosti

Današnji muzej i njegovi prethodnici sustavi su koji se sastoje od različitih elemenata: ljudi, zbirke, oblika organizacije, namjera, okolnosti, načina, pobuda, zahtjeva, vrijednosti itd. Ni jedan od tih elemenata nije nepromjenljiv.

Raznolikost muzejskih ustanova

Prema tome, muzejske ustanove u različitim vremenima i društvima jednako se tako bitno razlikuju u svojoj pojavnosti. No zajednička im je muzealnost.

Prepoznavanje značenja

Prema tome, proučavanje samo pojedinačnih sastavnica sustava ne može dovesti do razumijevanja značenja kojim su protkane sve muzejske ustanove.

Usporedba struktura

Dakle, značenje muzejske ustanove ne može se naći u njezinim promjenljivim počelima nego u strukturi koju tvore i u njihovim međusobnim odnosima. No, struktura se javlja samo kad se otkriva kroz usporedbu različitih sustava i kroz redukciju na isti poredak odnosa.⁹

Muzealnost nije vezana za vrijeme

U skladu s time, muzejske ustanove služe - ovisno o povijesti - posve određenim i različitim društvenim namjenama. Prema tome, one su nužno promjenljive.

No muzealnost je izraz temeljne ljudske potrebe. Ona je stoga neovisna o povijesnim okolnostima. Premda se počela neprestance mijenjaju, struktura muzealnosti ostaje nepromijenjena.

Predmet muzeološke spoznaje

Kao posljedica toga, promjenljiva ili zamjenjiva počela - muzej, njegovi predmeti ili njegovi postupci - ne mogu biti predmeti muzeološke spoznaje. Nasuprot tome, predmet je muzeološke spoznaje muzealnost. Iz tih pretpostavki izvodimo sljedeću kratku definiciju muzeologije:

Muzeologija je teorijsko objašnjenje i praktično ostvarenje specifičnog odnosa čovjeka i njegove zbilje.

Taj se odnos zove muzealnost. Izražava se kroz opipljive predmete koji se - zbog društvenih potreba - čuvaju, istražuju i prenose kao dokaz specifične zbilje.

Muzeološki sustav

Znanost o svim temeljnim bitnim pojavnostima muzealnosti zove se opća muzeologija. Ona se bavi svim pitanjima refleksije o sebi, povijesti, teorije i primjene ukoliko se bez iznimke odnose na sve manifestacije muzealnosti.

Discipline opće muzeologije

Opća muzeologija sastoji se od četiri discipline:

- metamuzeologija
- povijesna muzeologija
- teorijska muzeologija
- primijenjena muzeologija

Metamuzeologija

Metamuzeologija mora raščistiti teorijski pristup muzeologije kao i normativno sagledati i kritički procijeniti svoje ciljeve, postupke i rezultate. Pitanje koje ona postavlja je metafenomenalno i modalno: "O čemu se razmišlja i kako?"

Povijesna muzeologija

Povijesna se muzeologija bavi sadržajem i vrijednošću muzejskog fenomena kao i s njegovom stvarnom pojavnošću i razvojem. Pitanja su koja postavlja dijakronički temporalna: "Što je nešto bilo?", dijakroničko lokalna: "Gdje je nešto bilo?", dijakronički modalna: "Kako je nešto bilo?" i dijakronički uzročna: "Zašto ili zbog čega je nešto bilo ovako?"

Teorijska muzeologija

Teorijska muzeologija prikuplja, opisuje, uspoređuje i raščlanjuje činjenice. Zbog toga i kroz teorijsko razmišljanje ona steče nova znanja. Njezina su pitanja fenomenalna: "Što je nešto ili kako je nešto?" i uzročna: "Zašto ili radi čega je nešto ovakvo?" Ona predstavlja svoje rezultate razborito i razumljivo u sustavnom i dosljednom obliku.

Dijelovi teorijske muzeologije tvore teorijske pretpostavke cjelokupnog muzejskog sustava:

- Teorija odabira (identifikacija i odabir muzejskih predmeta)
- Teorija teauriranja (stvaranje i čuvanje muzejskih zbirki)
- Teorija komunikacije (muzejsko informiranje i predstavljanje)
- Teorija institucionalizacije (muzejska organizacija)

Primijenjena muzeologija

Primijenjena muzeologija omogućuje primjenu muzeološke teorije na konkretnu zbilju cjelokupnoga muzejskog sustava. Njezino područje djelovanja obuhvaća operacionalizaciju svih temeljnih muzejskih funkcija potrebnih u svim vrstama muzeja. Da to postigne, također se poziva na razne srodne discipline kao pomoćne znanosti.

Cilj je primijenjene muzeologije razvoj općih proceduralnih načela i pravila. Ona omogućuju svjesnu i provjerljivu provedbu otkrića teorijske muzeologije u praksi. Pitanje koje postavlja primijenjena muzeologija jest metodološko-djelatno: "Kako i čime može nešto biti učinjeno, stvoreno, spriječeno ili eliminirano?"

Primijenjena muzeologija predstavlja svoje naputke za konkretno muzejsko djelovanje u četiri stavke:

- odabir predmeta i dokumentacije
- stvaranje i vođenje fundusa
- predstavljanje fundusa i odnosi s javnošću
- planiranje, organiziranje i upravljanje.

Posebni muzejski postupci

Postupci primjene i ponašanja koje nastaju spojem opće muzeologije s posebnim znanstvenim disciplinama (temeljnim disciplinama) nazivaju se posebni muzejski postupci. Oni uređuju uporabu teorija posebnih disciplina (teorija o podrijetlu, stilu, povijesti itd.), tehnologija (analiza, čuvanje, zaštita itd.) i metodologija (proizvodnja, datiranje, kritika itd.) u provođenju muzeološko određenih zadaća. One se zapravo provode s pomoću muzejske tehnologije.

Muzeologija kao znanstvena disciplina

Muzeologija ispunjava sve standarde znanosti, ona je akademska disciplina čak i u najstrožem smislu već cijeli jedan naraštaj. Ima predmet spoznaje, terminologiju, sustav i metodologiju. Njezino je mjesto unutar sustava znanosti sljedeće:¹⁰

U odnosu na njezine ciljeve operativna muzeologija je primijenjena znanost. U vezi s njezinim predmetom on je idealističan. U vezi s temeljom spoznaje, muzeologija je empirijska i racionalna i ona je grana humanističkih znanosti jer

teži spoznati pojedinačne i povijesne pojave i kontekste s pomoću interpretacije, a i bavi se raznovrsnim objektivizacijama ljudskoga uma. Njezin je oblik onaj kulturne znanosti: ona opisuje pojedinačne pojave i poopćuje ih. Njezin je manifestacijski modus objektivna demonstracija i opis pojava. Razumije se, muzeologiji treba neprestano istraživanje i strukturirano predavanje na najvišoj razini. Istodobno nema dvojbe da je jedina ustanova koja može pokriti oba aspekta - istraživanje i školovanje - sveučilište.

Njegovo je načelo jedinstvo istraživanja i školovanja. Njegova je zadaća povećanje znanja kroz istraživanja i izobrazbu ljudi koji imaju prikladne školske kvalifikacije da mogu steći utvrđeno znanje onoliko brzo koliko je to potrebno, da praktično primijene, vode i prenose to znanje te da ih sami prošire. Da bi se to postiglo, studenti moraju sudjelovati u procesu širenja znanja, naime u istraživanju.

Razlog za postojanje sveučilišta kao neovisna sastavnog dijela tercijarnog školovanja leži u dragocjenoj koncepciji učenja radi učenja, a u vezi s kultiviranjem otvorena i radoznala uma. To je moguće jedino u okruženju gdje je pritisak budućih zahtjeva u "stvarnom životu" otklonjen barem za nekoliko godina, a tijekom tog razdoblja sloboda misli i eksperimentiranja djelatno se potiče bez traženja nagrade u natjecateljskoj situaciji.¹¹ Zbog toga su sveučilišta jedinstvena i nezamjenljiva - čak i za muzeologiju.

U vezi s akademskim školovanjem u muzeologiji, svakako je poželjno da se kao temelj stekne izobrazba u jednom predmetu ili skupini predmetnih disciplina.¹² U tom je duhu Flora E. S. Kaplan, ravnateljica programa muzejskih studija u Postdiplomskoj školi znanosti i umjetnosti pri Newyorškom sveučilištu, nedavno izjavila sljedeće: "Danas nije dosta imati sveučilišnu diplomu na temelju disciplina. Muzejski rad sve više zahtijeva specijalizirano znanje."¹³

Dakako, postoji nekoliko načina da se muzeologija kombinira s drugim disciplinama, a to ovisi i o budućim područjima njezine primjene. Ali nikad se ne bi smjela jednostavno dodati predmetnim disciplinama kao svojevrsan privjesak. Baš suprotno: muzeologija, jednako kao i filozofija, svoju karakterističnu funkciju kao neovisan predmet može ispuniti jedino sa svojom vlastitom znanstvenom zajednicom.

Svakodnevna praksa

Ne samo teorijsko razmišljanje nego i praktični muzejski rad može se učiniti objektivnim pa muzeologija prema tome može jednako tako biti korisno mjerilo za procjenu kvalitete. Muzeologija u cjelini može poboljšati društvenu relevantnost muzejskog rada na svim razinama. Zbog višegodišnjeg teorijskog

rada temeljenog na empiriji, raspolaže postupcima i metodama koji omogućuju učinkovitost koja je nužno neostvariva sredstvima koji se svode na puku praksu o kojoj se ne razmišlja ili pak uporabom drugih specijaliziranih područja. Naposljetku, muzeologija samo iskušava postupke koji su u predznanstvenom razmišljanju bili ocijenjeni kao nemjerljivi.

Zbog svega toga sad ću nakratko navesti nekoliko primjera, a svi bi oni za posljedicu imali značajne posljedice za svakodnevni muzejski rad.

Primjeri primjene¹⁴

Specifična obilježja muzeja

Muzeji se redovito svrstavaju zajedno s knjižnicama, arhivima, školama, istraživačkim institutima i bankama podataka. Ali njihova su karakteristična obilježja njihov primarni medij, postupci i ciljevi. Primarni je medij muzeja opipljiv i jedinstven uzorak i umjetnina, a ne misaona činjenica. Primarni je komunikacijski postupak muzeja izložba, a ne izobrazba ili posuđivanje. A njegov je primarni cilj razumijevanje kroz tumačenje, a ne stjecanje znanja i vještina. Ako i kada muzeji zanemare vlastiti esencijalan položaj, većinom zbog neznanja ili pogrešne prosudbe, nastaju dalekosežni nesporedaji. Ti nesporedaji u pravilu vode uzaludnim nastojanjima da se obave zadaće drugih vrsta ustanova na prirodno neprikladan način. Istodobno se zanemaruju vlastite dužnosti i ciljevi muzeja o kojima se ne mogu skrbiti druge ustanove.

Tipičan je primjer toga objavljivanje znanstvenih radova (koji su primarni komunikacijski postupak istraživačkih ustanova) umjesto da se nude specifične muzejske prezentacije, ili pak česti pokušaji da muzeji komuniciraju znanje na formalan način, a to je primarni postupak i naslijeđeno područje škola.

Načela izbora

Jednako kao što jezici moraju biti selektivni da bi uopće mogli komunicirati, muzeji moraju slijediti stroga muzeološka načela u izboru svojih predmeta. To je jedini način da sačuvaju i prenesu sadržaj koji je intersubjektivno prihvaćen.

Prema tome, muzejski djelatnici moraju učiniti pravilan izbor iz obilja zbilje koja ih okružuje. To je s jedne strane nužno da bi se mogla oslikati primjerena slika te zbilje, a s druge je strane to jedina prilika da sačuvaju ono što su odabrali.

Muzeološki izbor je kreativan proces u sklopu kojeg muzeolozi odlučuju unutar okvira određenog i intersubjektivno podložnog sustava vrijednosti. Kao posljedica toga, predmeti se ne biraju samo kao izvorna počela određene zbilje nego prije svega kao dokaz i predstavnik društvenih vrijednosti. Prema tome, oni ne

djeluju kao ikone ili kao stvari kao takve, nego kao ključevi za ostvarenje i razumijevanje, "kao stvari za nas same".¹⁵

No treba napomenuti da se muzejska vrijednost kao općeprihvaćena kulturna vrijednost, jasno razlikuje od svih drugih vrijednosnih sustava, kako pojedinačnih tako i društveno ograničenih. To, ispunjava li neki možebitni nositelj muzealnosti naposljetku zahtjeve da je reprezentativan i da je dokaz određene društvene zbilje, može se dokazati jedino pomoću holističnog muzeološkog postupka. Spoznaja i prosudba nisu jedno te isto. Prema tome, muzeologiji treba ne samo gnoseološki nego i aksiološki alat. To je razlog zašto je aktivan odabir najvažniji. Muzejski predmeti često su odabrani samo prema kriteriju odnosnog predmeta ili, još gore, slučajno, u skladu s manje više slučajnim i pasivnim načinom izbora. To znači da nekritička muzealizacija vodi nereprezentativnom izboru i, kao posljedica toga, pogrešnom tumačenju kulturne cjeline. Istodobno se oni koji su postavljeni da se skrb o kulturi izvlače iz svoje tradicionalne obveze da čuvaju društveno pamćenje. "Ono što se prenosi više se ne shvaća kao ono što je bilo stečeno."¹⁶ Nasuprot tome, svjesnom analizom zbilje pod okriljem muzeologije može se temeljiti živa koncepcija baštine koja nije posljedica pasivnog i nekritičkog prihvaćanja prošlosti. Aktivnim odabirom i promjenom značenja predmeta koje je povezano s njihovom stručnom muzealizacijom, stvara se nova kulturna zbilja. Ta nova zbilja može utjecati na društvenu svijest i može čak djelovati na strukturu postojeće zbilje.

Postupci muzeološkog istraživanja

Za razliku od predmetnog istraživanja, muzeološko istraživanje ne ispituje svoje predmete samo dijakrono - nakon njihova genetskog ili povijesnog razvoja - nego i sinkrono - naime u vezi sa značenjem koje doista posjeduju u svakom slučaju: za društvo radi kojeg su odabrani, ali i za društvo koje ih je stvorilo i koje ih je koristilo te za muzej kojem pripadaju.

Svaki od tih različitih dinamičkih motrišta pokazuje da se za muzeološko istraživanje nikad ne može reći da je završeno. Čak i onda kad se provodi prvenstveno i izravno na predmetima kao takvima kao prvi korak u identificiranju, muzeološko je istraživanje trajni proces. To se još više odnosi na proučavanje u vezi s njihovim kontekstom i značenjem.

Distinktivnost muzejske komunikacije

Muzejska se komunikacija odvija s pomoću hermeneutičkog predstavljanja autentičnih predmeta. No muzejska izložba nije samo zadan skup stvari u određenom okružju koje predočava intelektualne činjenice onako kako to čini udžbenik. Ona je uvijek sinteza znanja o predmetu kojom upravlja muzeologija i

izražava kroz umjetnost - primjenu komunikacijske moći slika i poezije. Takav umjetnički doživljaj može se razumjeti samo u sprezi s njegovim korisnicima, naime ljudima. Ponovno ne smijemo zaboraviti da muzejski predmeti nisu puki nositelji znakova, semiofori, nego stvari po sebi. Njihovo je ontosko biće u tome što su odabrani i uporabljani kao izvori visoko individualizirana otkrića i užitka, znanja i spoznaje, te, prije svega, stimulacije i poticanja. Ne može se generalizirati o onome što se događa u posjetiteljevu umu. Znamo da sjećanja podsvjesno utječu na percepciju. Svi mi nosimo svoja iskustva, predrasude, sklonosti i samo sebi svojstven način mišljenja i ponašanja poput filtra, a kroza nj propuštamo samo ono što je u skladu s našim očekivanjima. Pamćenje je, prema tome, mehanizam koji utječe na naše buduće ponašanje kroz naša prošla iskustva. Prema tome, bitna je činjenica da "događanje" u nekoj društvenoj situaciji ne postaje eksperimentalni "događaj" osim kad mu pripišemo neko značenje: "događanje" postaje "događaj" tek kad zbivanje ima neki smisao.¹⁷ A zbivanje općenito ima značenje samo ako ono ponovno aktivira naučen smisao koji je otprije zabilježen u pretpostavljenom svijetu formi nekog čovjeka.¹⁸

Povrh toga, posjet izložbi u pravilu se sastoji ne samo od puke percepcije predmeta. Svako je izložbeno okružje višestruko, a posjet tom okružju znači izlaganje veoma složenom zbivanju. To u biti uključuje svjesnu i nesvjesnu interakciju s cjelokupnim izložbenim okružjem-podovima, stropom, stubama, vratima i prozorima, vatrogasnim aparatima, klimatizacijskim uređajima, telefonima, prekidačima, temperaturom, vlagom, mirisima, bukom i, ništa manje važno, čuvarima i drugim posjetiteljima. Kao posljedica toga, muzejska izložba mora sama po sebi ponuditi sve pretpostavke da posjet bude događaj koji svaki put iznova stvara svaki pojedinačni posjetitelj.

Prezentacija i interpretacija autentičnih muzejskih predmeta u načelu razlikuje muzejske izložbe od svih drugih načina prezentacije. Riječ je o simboličkoj komunikaciji poruke i ona predstavlja apstraktne ideje s pomoću opipljivih predmeta. Štoviše, ona ne samo da opisuje sadržaj nego ga i dokazuje izloščima. Muzejska izložba nikako nije preslika svakodnevne zbilje nego je kulturna zbilja sama po sebi koja je, poput svega u muzeju, meta-stvarnost.¹⁹ Po tome je ona tako bitno različita u odnosu na sadržaj i izgled svih drugih izložaba. Dok je puko prikazivanje predmeta ostenzija - činjenje nečeg vidljivim - muzejska je izložba prezentacija, a to znači da se nešto stavlja u stvaran kontekst. Ona ne samo što prikazuje nešto, nego i govori, objašnjava, tumači.

Muzejska komunikacija odvija se u posebnom neformalnom okružju i ona prvenstveno nije namijenjena prijenosu znanja,

kamoli vještina. Subjektivni doživljaj posjetitelja ponajprije znači da pojedinac postaje svjestan sadržaja i značenja koja smatra važnim. Prema tome, oni mogu možebitno ponovno dočarati što je učinjeno s predmetima tijekom njihova primarna postojanja kao i u tijeku njihova odabira i muzealizacije. To u idealnom slučaju posjetiteljima nudi priliku da se integriraju u meta-pojedinačno tkivo i da tako sudjeluju u kreativnom kulturnom činu. Dakako, još postoje muzeji koji su strukturirani prema strogim pravilima taksonomije i klasifikacije iz 19. stoljeća. Čak postoje muzealci koji zanemaruju muzeologiju i njezine svekolike veze s drugim disciplinama i koji stoga pogrešno misle da se predmeti moraju izlagati na dosljedan, ujednačen i linearan način. Ali muzeologija nam je pokazala da predmeti posjeduju složenu prisutnost koja se može tumačiti na razne načine. To je imalo važne posljedice na način na koji muzeji razmišljaju o sebi i na način na koji se predstavljaju. Muzejske su izložbe u biti simboličan način izražavanja, jer njihovi predmeti, čak i kad izgledaju najprivlačnije, ne svjedoče sami po sebi nego služe kao dokazi određenih realiteta. Jedna je od najprečih zadaća muzeologije omogućiti to razumijevanje.

Muzejska izobrazba kao poziv na samoizobrazbu

Muzejska izobrazba u osnovi je različita od svih drugih oblika izobrazbe zato što se temelji na muzeju svojstvenim pretpostavkama i uvjetima, i teži određenim ciljevima. Osnovno joj je obilježje da ne podučava aktivno već ustrajno omogućava ljudima da se, dugoročno gledano, sami školuju. Muzejska edukacija ne treba niti težiti edukaciji niti pružiti edukaciju u strogom pedagoškom smislu. Takav je pokušaj osuđen na propast budući da sredstvo njegova provođenja i njegovi recipijenti koriste potpuno različite kanale. Iskustva i tradicije proizašle iz općeg školovanja ne mogu se jednostavno prenijeti na muzeje, Muzejska edukacija ima specifičan cilj: pripremiti postavke potrebne za samoizobrazbu. To znači da se pojedincu nudi mogućnost dodira putem susreta s jedinstvenim i primjerenim izloščima na neformalan način. Upravo je stoga vizualan doživljaj autentičnih predmeta istinit i nepogrešiv oblik muzejske komunikacije. Taj je događaj složen, i u sebi sadržava osjećajne, čulne i misaone kategorije. On zacijelo može potaknuti učenje u strogom smislu, ali samo u slučaju pojedinaca i to spontano. Muzejska edukacija iz temelja je različita od tradicionalnog predavanja u razredu. Ne smijemo zaboraviti da postoje mnogi različiti putovi učenja kao i mnoge različite "organizacije i utjecaji koji, bolje ili lošije i u većoj ili manjoj mjeri, mogu uvelike utjecati na znanje, vještine, razumijevanje, procjenjivanje i prosudbu naših ljudi: televizija, radio, filmovi, tisak općenito, obitelj, ulična banda, privatni učitelj, sajmovi i izložbe, industrija

(putem svojih uvelike proširenih programa izobrazbe), vojska, i muzej.”²⁰

Muzejska se edukacija bitno razlikuje od tradicionalnog učenja u školama. Dobrovoljno je i neformalno. Ne poznaje ocjene, nastavne planove i ispite. Posjetitelji mogu po želji doći i otići, mogu proučavati neku izložbu tempom koji sami određuju i ovisno o svojim interesima. Muzeologija nas je podučila da je jedan od glavnih ciljeva muzejske edukacije poticanje mašte korisnika muzeja i razvijanje njihove osjetilne percepcije, omogućujući im da dožive svoj svijet na nov i kreativan način.

* Ovo je tekst predavanja što ga je Friedrich Waidacher održao u Zagrebu u okviru suradnje Katedre za muzeologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatskog školskog muzeja, Nacionalnoga komiteta ICOM-a i HMD-a, uz pomoć Austrijskog kulturnog instituta.

Podaci o autoru:

** Friedrich Waidacher rođen je 1934. godine u Grazu u Austriji. Završio je gimnaziju i visoku poslovnu školu, studirao glazbu, etnologiju, povijest umjetnosti i filozofiju. U prvo je vrijeme radio kao poslovni čovjek u industriji, potom kao jazz glazbenik i producent na radiju i televiziji. Nakon završenog doktorata filozofije, trideset je godina, od 1977. do 1994. godine, radio kao ravnatelj u Štajerskom pokrajinskom muzeju.

Bio je član Odbora za dodjelu nagrade za Europski muzej godine, i predsjedavajući austrijskog ogranka ICOM-a. Član je Međunarodnog savjeta muzeja (International Council of Museums, ICOM), i njegovih međunarodnih komiteta za arhitekturu i muzejske tehnike (International Committee for Architecture and Museum Techniques, ICAMT), i odbora za muzeologiju (International Committee for Museology, ICOMOM), Njemačkog saveza muzeja (Deutsches Museumsbund), Američkog udruženja muzeja (American Association of Museums, AAM), uredništva "Wunderkammer", i suosnivač Saveza muzeologa (Union of Museologists, UM). Od 1995. godine djeluje kao muzejski savjetnik, pisac, sveučilišni predavač muzeologije i mentor.

Bilješke:

1. Waidacher, F., *Handbuch der Allgemeinen Museologie*. Wien; Köln; Weimar, 1996:37.
2. Stránský, Z. Z., "Der Begriff der Museologie", u: *Einführung in die Museologie*, Brno, 1971:36.
3. "Izvanjska vrijednost: vrijednost shvaćena kao oruđe za postizanje cilja a ne vrijednost sama po sebi (doprinosna vrijednost). Dio sustava vrijednosti koji razlikuje između vrijednosti kao "cilja" i "sredstva". Vrijednost materijalnih dobara obično se smatra izvanjskom utoliko što predstavlja sredstvo za postizanje cilja a ne cilj sam po sebi."
"Istinska vrijednost". grčki filozof Platon (427-347. prije Krista) bio je među prvima koji su shvatili da se željeni predmeti mogu podijeliti u tri grupe: one koji su željeni sami po sebi (istinska ili konačna vrijednost), one koji se žele kao sredstvo za postizanje cilja (izvanjska vrijednost, vrijednost sredstva ili instrumentalna vrijednost) i one koji su željeni i kao cilj sam po sebi i kao sredstvo za postizanje daljnjih ciljeva. Istinska vrijednost sadržana je sama u sebi jer se od nje ne traži da služi bilo kojoj drugoj svrsi kako bi bila vrijedna." (Edson, G., "Glossary", u Edson: G. (urednik), *Museum Ethics*. London; New York 1997:269).
4. Cf. Bieberstein, J. R. v., "Die 'klassischen' Aufgaben der Dokumentationsbereiche Archiv, Bibliothek und Museum", u. Bieberstein, J. R. v., *Archiv, Bibliothek und Museum als Dokumentationsbereich*. Pullach kod Münchena, 1975.
5. = koje se odnosi na njegov bitak. (Ontologija: doktrina o postojanju, apstraktnim svrhama bitka).
6. Waidacher, F., "Sachen und Wörter oder Von der Mühe, Erinnerung zu bewahren", u: Geldner, G. (ur.), *Der Milde Knabe oder Dir Natur eines Berufenen*. Festschrift

für Oskar Pausch. Beč; Köln; Weimar 1997: 20

7. Waidacher, F., *Vom redlichen Umgang mit Dingen: Sammlungsmanagement im System musealer Aufgaben und Ziele*. (Mitteilungen und Berichte aus dem Institut für Museumkunde, Nr. 8) Berlin 1997
8. cf. Waidacher, F., *Handbuch der Allgemeinen Museologie*. Beč; Köln; Weimar, 21996.
9. Prema Umberto Ecu.
10. cf. Waidacher, F., "Museology – why, where, when? –", *Nordisk Museologi* 1997/2: 99.
11. cf. Cannon-Brookes, P., "‘He Who Pays the Piper Calls the Tune’: Sponsorship, Patronage and the Intellectual Independence of Museums", *Museum Management and Curatorship* 15/4, 1996: 345-350.
12. cf. Waidacher, F., "Dilettanten, Amateure, Pfuscher oder Profis? Zur Ausbildung für den Museumsbereich", *Museum Aktuell*, ožujak 1998: 1041-1046
13. *Museum News*, 77/4: 41
14. cf. Waidacher, F., "Museologie und ihre Stellung im System der Wissenschaften", *Neues Museum* 3 u. 4/1995: 83-91
15. prema Mauriceu Merleau-Pontyju.
16. Jeudy, H. P., *Die Welt als Museum*. Berlin 1987: 8.
17. cf. Hastorf, A. H., i H. Cantril, "They say a game: a case study", *Journal of Abnormal and Social Psychology* 49, 1954.
18. Cantril, H., *The "why" of man's experience*. New York 1950.
19. cf. Aristotel: "Kazalište je imitacija a ne zbilja".
20. Anderson, S. C., "Noseprints on the glass - Or, How Do We Evaluate Museum Programs?", u: Larrabee, E. (ur.), *Museums and Education*, Washington, D. C. 1968: 115-126.